

IZABELA BIEREZOWICZ, BEATA HOŁUB

ASPEKTY GEOMORFOLOGICZNE W KSZTAŁTOWANIU SIĘ I FUNKCJONOWANIU KRAJOBRAZU KULTUROWEGO DOLINY BUGU W OKOLICACH DROHICZYNA

WSTĘP

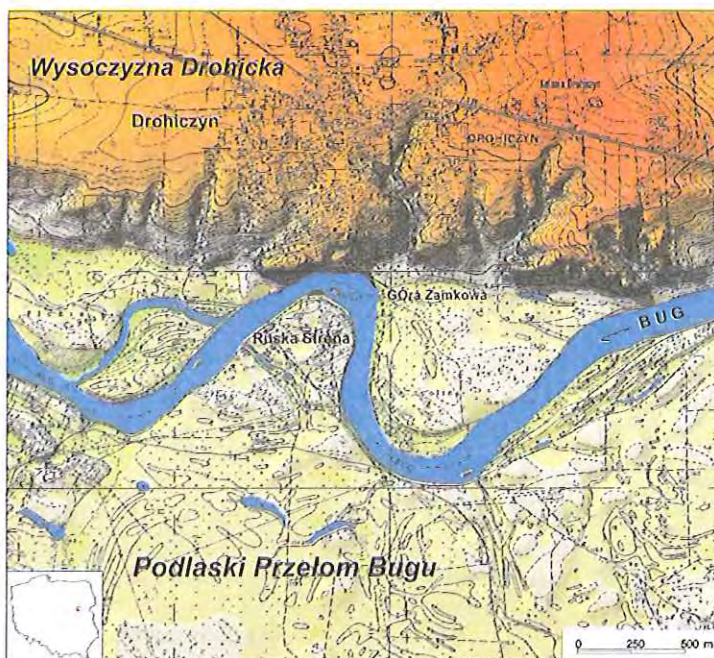
Współczesny krajobraz kulturowy okolic Drohiczyzna ukształtowany został pod wpływem uwarunkowań przyrodniczych, czynników gospodarczo-politycznych oraz przemian społeczno-kulturowych. Trudno jest jednoznacznie stwierdzić, które z nich odegrały decydującą rolę, ponieważ krajobraz kulturowy stanowi całość powstałą w wyniku wzajemnego oddziaływania powyższych czynników, przebiegających jednocześnie i wzajemnie się warunkujących (Head, 2000; Richling, 2006).

Celem pracy jest ocena wpływu warunków geomorfologicznych na rozwój Drohiczyzna i jego okolic oraz wskazanie interakcji zachodzących między czynnikami antropogenicznymi i naturalnymi, które przyczyniły się do ukształtowania współczesnego krajobrazu kulturowego analizowanego obszaru. W rozważaniach za punkt wyjścia przyjęto moment założenie grodu.

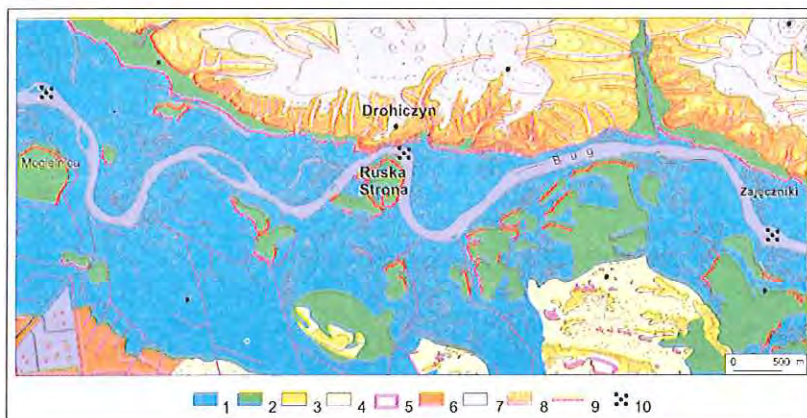
Do analiz wykorzystano źródła archeologiczno-historyczne, archiwalne materiały kartograficzne, mapy tematyczne obszaru (geologiczna, glebowo-rolnicza, hydrogeologiczna) oraz mapy topograficzne w skali 1:10 000 (arkusz Drohiczyń i Bujaki). Mapy te zostały przetworzone do postaci cyfrowej. Treść hipsometryczna z mapy topograficznej posłużyła do wygenerowania numerycznego modelu terenu i wizualizacji 3D przy wykorzystaniu programów GIS (ArcView 3.2, ArcInfo). Przy analizie szczególną uwagę zwrócono na specyficzne warunki geomorfologiczne okolic Drohiczyzna, jako obszaru położonego na styku zróżnicowanych morfogenetycznie środowisk: doliny Bugu oraz morenowej Wysoczyzny Drohickiej. Jest to tylko jeden z czynników wpływających na rozwój i funkcjonowanie krajobrazu tego obszaru. Umyślnie pominięto inne aspekty w celu wypuklenia roli warunków geomorfologicznych.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA OBSZARU

Według podziału fizycznogeograficznego Polski w opracowaniu J. Kondrackiego (2000) analizowany obszar położony jest na styku mezoregionu *Podlaski Przełom Bugu*, należącego do makroregionu *Nizina Południowopodlaska* oraz mezoregionu *Wysoczyzna Drohicka*, wchodzącego w skład makroregionu *Nizina Północnopodlaska* (ryc. 1); na kontakcie odmiennie wykształconych form morfologicznych terenu: aluwialnej doliny Bugu oraz morenowej Wysoczyzny Drohickiej. Zasadnicze rysy rzeźby ukształtowane zostały w wyniku działalności lądolodu Warty. Uległy one przemodelowaniu przez procesy erozji, denudacji i sedymentacji w okresie postwarciańskim.

Ryc. 1. Położenie obszaru badań na tle podziału fizycznogeograficznego (Kondracki, 2000).
 Fig. 1. The location of a research area on a background of physical geographical division of Poland (Kondracki, 2000).

Ryc. 2. Szkic geomorfologiczny obszaru badań (Hołub, 2006).
 1- holocenińska terasa rzeczna (0-4,5 m); 2-plejstocenińska terasa nadzalewowa (4,5-10,5 m); 3- wydmy; 4- pola piasków przewianych; 5- zagłębienia deflacyjne; 6- równina akumulacji biogenicznej; 7- wysoczyzna morenowa; 8-dolinki erozyjno-denuwacyjne rozcinające stoki; 9- krawędzie erozyjne teras rzecznych; 10-bruk morenowy w dnie koryta rzeki.

Fig. 2. The geomorphological sketch of the Bug river valley in the vicinity of Drohiczyń (Hołub 2006).
 1- Holocen terrace (0-4,5 m), 2- Pleistocene terrace meadow terrace (4,5-10,5 m), 3- dunes, 4- areas of windswept sands, 5- deflation hollows, 6- biological accumulation plain, 7- morainic high plain, 8- erosion denudation valleys cutting the slopes, 9- erosional edges of river terraces, 10- morainic gutter in the riverbed.

Dolina Bugu w granicach obszaru badań ma układ subrównoleżnikowy. Jej szerokość wynosi 4 km. Wymodelowana jest ona w osadach plejstocenijskich zlodowacenia Odry, tworzących wysoczyznę o wysokości 150-160 m n.p.m.. Głębokość wcięcia koryta rzeki osiąga 105 m n.p.m. i ograniczona jest poziomem bruku morenowego, który tworzy wyraźnie zaznaczającą się powierzchnię o szerokości do 2 km z progami w rejonie Zajęcznik i Drohiczyzna (Falkowski, 1970). W pobliżu progów następuje załamanie spadku rzeki, co sprzyja powstawaniu mielizn i wysp (ryc. 2).

Najstarszym poziomem terasowym w dolinie Bugu jest plejstocenijska akumulacyjna terasa nadzalewowa, o wysokości 4,5-10,5 m nad poziomem rzeki (ryc. 2). Wykształcona została w czasie zlodowacenia Wisły, które na badanym obszarze zapisało się obecnością środowiska peryglacialnego z dominacją procesów właściwych dla subsródowniska ekstraglacialnego (Holub, 2006). Współcześnie plejstocenijska terasa nadzalewowa występuje w postaci ostańców erozyjnych sterzących ponad powierzchnię terasy holocenijskiej jak też, w części lewobrzeżnej doliny, tworzy listwę przylegającą do Wysoczyzny Siedleckiej, a jej powierzchnia jest przemodelowana przez procesy eoliczne (kompleksy wydym) oraz procesy akumulacji biogenicznej.

Dno doliny Bugu zajmuje rozległa holocenijska terasa o wysokości 0 - 4,5 m i średniej szerokości 300-500 m. Powierzchnia tej holocenijskiej równiny aluwialnej w części południowej doliny nosi ślady intensywnej migracji lateralnej koryta rzeki. Na wysokości Drohiczyzna rozwój koryta Bugu ograniczony jest w części północnej przez krawędź wysoczyzny morenowej a w części południowej przez poziom plejstocenijskiej terasy nadzalewowej. Owa sytuacja wskazuje na stabilność koryta w tym miejscu przez stosunkowo długi okres holocenu (Fajer, 2004).

Współcześnie zachodzące w dolinie Bugu procesy erozji bocznej powodują podcinanie południowej krawędzi Wysoczyzny Drohiczkiej (ryc. 2). W granicach badanego obszaru miejscem intensywnie podcinanym przez rzekę jest Góra Zamkowa w Drohiczyźnie. Stoki wysoczyzny morenowej stanowiące krawędź doliny Bugu rozcinane są przez liczne dolinki erozyjno-denuwacyjne.

Dla lokalizacji i funkcjonowania osady istotne znaczenie mają uwarunkowania topoklimatyczne. W rejonie Drohiczyzna topoklimat jej zróżnicowany i warunkowany występowaniem odmiennie wykształconych powierzchni morfologicznych. W dnie doliny oraz w obniżeniach terenu w wyniku płytkiego zalegania wód gruntowych wilgotność względna powietrza jest większa niż w obszarach wysoczyznowych. Powoduje to częste tworzenie się lokalnych mgieł. Wysoczyzna charakteryzuje się korzystnym topoklimatem. Jest to teren suchy o dobrym przewietrzaniu, zatem pozbawiony skłonności do inwersji temperatury. Korzystniejsze warunki mikroklimatu panują na stokach o ekspozycji południowej, południowo-zachodniej i południowo-wschodniej, które charakteryzują się lepszym nasłonecznieniem w stosunku do otaczających obszarów.

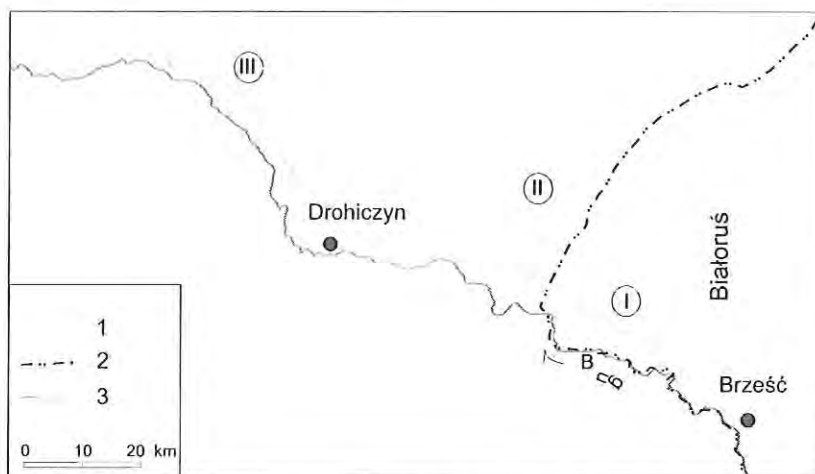
W skali roku dominują wiatry z sektora zachodniego (46,3%), na co wpływ ma przewaga mas powietrza polarnomorskiego (57,8%). Wiatry z sektora wschodniego stanowią 33,9% (Zinkiewicz, Zinkiewicz, 1975).

LOKALIZACJA GRODU W ŚWIETLE WARUNKÓW FIZYCZNOGEOGRAFICZNYCH

Badania archeologiczne potwierdziły tezę, iż gród drohiczyński założony został na tzw. surowym korzeniu, na przełomie X i XI wieku (Musianowicz, 1969). Oznacza to, że nie był on ewolucyjnym wytworem wcześniejszej istniejącej osady, ponieważ taka nie istniała. Zatem

decyzję o założeniu grodu musiały warunkować argumenty istotne politycznie, ale w powiązaniu z warunkami przyrodniczymi. Te ostatnie miały szczególnie wpływ na organizację osadnictwa obszaru badań.

W okresie od VIII do XIII wieku krzyżowały się w rejonie Drohiczyna trzy ważne szlaki handlowe, a miejsce to zyskało szczególne znaczenie strategiczne i komunikacyjne. Największe znaczenie miał szlak południowy *lądowo-wodny* wiodący z ziemi kijowskiej i halicko-włodzimierskiej w rejon środkowego Bugu, który wykorzystywał częściowo rzekę Prypeć. Pomiędzy Brześciem i Drohiczynem obie rzeki: Bug i Prypeć dzieliła najmniejsza odległość drogi lądowej (ryc. 3). Fakt ten niewątpliwie sprzyjał lokalizacji grodu (Musianowicz, 1969). Przedłużenie owego szlaku południowego stanowił drugi szlak zwany północnym, który prowadził do Nowogrodu Wielkiego będącego wówczas metropolią handlową północy. Trzeci istotny szlak łączył Ruś z Mazowszem i Jaćwieżą, a transportowano nim głównie zboże. Na podstawie powyższych rozważań z całą pewnością można stwierdzić, że o lokalizacji grodu drohickiego zdecydowały czynniki fizycznogeograficzne, które zostały wykorzystane przez decyzje polityczno-gospodarcze wczesnośredniowiecznego państwa ruskiego. Założenie grodu kontrolującego przeladunek towarów handlowych wynikało zatem z potrzeb polityczno-gospodarczych, ale wymagało jeszcze odpowiedniej lokalizacji na płaszczyźnie geograficznej.

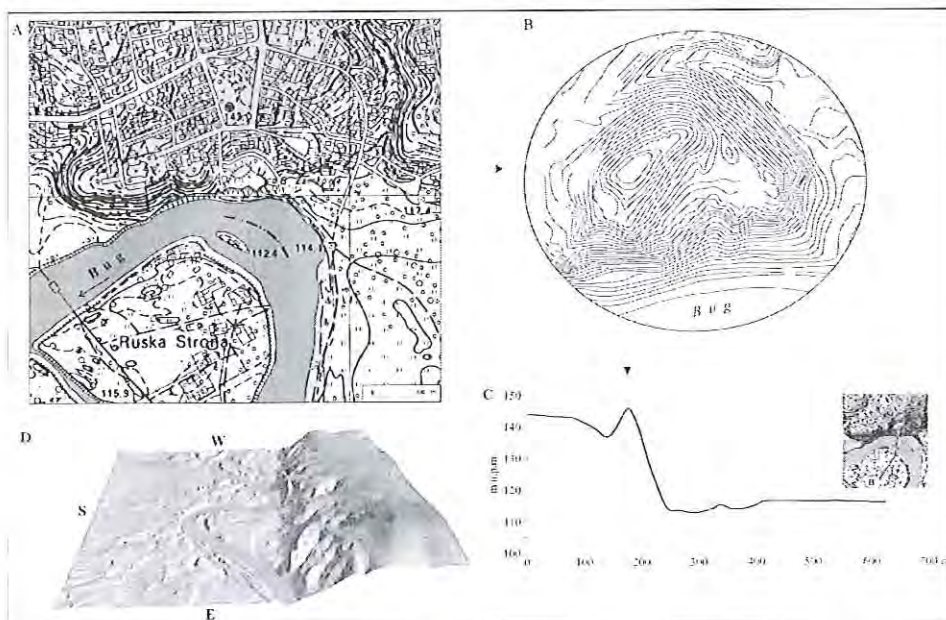
Ryc. 3. Główne szlaki handlowe przebiegające przez Drohiczyn w XIII w. (Musianowicz, 1957).
1- szlak handlowy: I- południowy, II- północny, III- zachodni; 2- granica państwa polskiego; 3- rzeka Bug.

Fig. 3. Main trade trail leading through Drohiczyn in XIII century (Musianowicz, 1957).
1- trade trail, I - southern, II - northern, III - western, 2- country border, 3- Bug River.

Gród drohicki został założony na najwyższym wzniesieniu morenowym o wysokości 143 m n.p.m., na prawym brzegu Bugu (fot. 1, ryc. 4A). Stepage zbieżności doliny o wysokości ponad 30 m stanowiła południową naturalną granicę grodu. Drobne dolinki nieckowate otaczające wzgórze morenowe od strony północnej, wschodniej i zachodniej, w pewnym stopniu oddzieliły tę część wysoczyzny morenowej i wyeksponowały ją na tle otaczającej przestrzeni (ryc. 4B,C). Takie położenie grodu na Górze Zamkowej zapewniało znakomitą

widoczność na lewobrzeżną szeroką część doliny, co podkreślało jego funkcje strategiczne i pozwalało na kontrolowanie długiego odcinka rzeki (Musianowicz, 1969) (ryc. 4D).

Wyjątkowo duża szerokość doliny Bugu, sięgająca 4,5 km, ciągnąca się na długości 10 km z rzeką wyraźnie przesuniętą ku północnej krawędzi doliny, niewątpliwie stanowiła bardzo ważny aspekt w organizacji grodu (por. ryc. 2). Lewobrzeżna część doliny z rozległym vistuliańsko-holocenijskim kompleksem teras rzecznych była obszarem trudnym do przebycia, prawdopodobnie w większości zalesionym i zabagnionym (szczególnie poziom terasy holocenijskiej). Na obszarze tym do celów osadniczych mogły być wykorzystane tylko fragmenty plejstocenijskiej terasy nadzalewowej, których powierzchnie podczas wysokich stanów wody w rzece nie są zalewane. Na jednej z takich powierzchni rozwinęło się podgrodzie, później zwane Ruską Stroną.

Ryc. 4. Lokalizacja grodu drohicckiego na tle:

A- mapy topograficznej, B- hipsometrii formy, C- przekroju poprzecznego przez dolinę Bugu, D- wizualizacji 3D NMT.

Fig. 4. The localization of Drohiczyń on the background of:

A- topographic map, B- hypsometry of the form, C- transversal section of Bug river Valley, D- visualization of 3D NMT.

Na funkcjonowanie grodu wpływ miały również inne czynniki, w tym geometria wodnego szlaku transportu, czyli koryta Bugu. W miejscach, gdzie wcięcie rzeki dochodzi do bruku morenowego, szerokość koryta Bugu jest większa od średniej szerokości w analizowanym przelomowym odcinku doliny (120 m) i wzrasta do 169 m pod Drohiczyńem oraz 150 m w okolicach Mogielnicy (por. ryc. 2).

ETAPY FUNKCJONOWANIA KRAJOBRAZU NA TLE ROZWOJU MIASTA

Funkcjonowanie krajobrazu kulturowego okolic Drohiczyna jest ściśle związane z rozwojem miasta i pozwala na wyróżnienie trzech głównych etapów zapisanych w historii tej przestrzeni uzależnionych od wydarzeń polityczno-gospodarczych.

Pierwszy *etap rozkwitu* (X-XVII w.), w którym zasięg terytorialny strefy miejskiej Drohiczyna był największy a miasto pełniło ważne funkcje strategiczne, handlowe, gospodarcze i administracyjne. Dominował krajobraz miejski, rzemieślniczo-handlowy. Istnienie szlaków handlowych pomiędzy południowymi księstwami ruskimi (halicko-włodzimierskimi i kijowskimi) a państwem polskim, przebiegających przez Drohiczyn, umożliwiało szybką komunikację między ważnymi ośrodkami polityczno-gospodarczymi. W ten sposób rosło znaczenie grodu jako ośrodka administracyjnego i gospodarczego. Wyjątkowe znaczenie zyskał Drohiczyn, gdy stał się stolicą nowoutworzonego województwa podlaskiego w 1520 roku. Największy okres rozkwitu przypada na XVI wiek. Drohiczyn stał się ważnym ośrodkiem religijnym. W mieście istniały w tym okresie trzy kościoły, pięć cerkwi oraz cztery klasztory (w tym dwa katolickie). Założona została szkoła prowadzona przez jezuitów.

Poza centrum grodu, które skupiało się na Górze Zamkowej, na obszarze współczesnego miasta, usytuowane było podgrodzie. W strukturze organizacyjnej zaznaczał się podział funkcyjny, tzn. część wschodnia osady miała charakter mieszkalno-produkcyjny a część zachodnia – handlowy (Musianowicz, 1957). Podział ten niewątpliwie wiązał się z warunkami mikroklimatycznymi, które w części osady położonej na stokach o ekspozycji wschodniej, bardziej sprzyjały osadnictwu i jego funkcjonowaniu, ze względu na osłonięcie przed dominującymi wiatrami zachodnimi. Wokół grodu skupione były również osady otwarte, które lokowane były na wzgórzach sąsiadujących z Górą Zamkową oraz na wyższych partiach terasy nadzalewowej. Posiadały one generalnie południową ekspozycję stoków charakteryzujących się korzystnym mikroklimatem. Prawdopodobnie granice grodu drohiczynskiego nie były strzeżone obwałowaniami, ze względu na duży zasięg przestrzenny strefy osadniczej. Komunikację między brzegami rzeki umożliwiał most łączący Stronę Ruską ze Stroną Łacką. Największe i zapewne najważniejsze udokumentowane osady ściśle związane z grodem znajdowały się w odległości 2-3 km od niego. Pozostałością po nich są, w części położonej na zachód od grodu stanowiska archeologiczne: „Bużyska” i „Starzewice” oraz na wschód, w górę rzeki, stanowiska „Sowa” i „Kozarówka” - punkty osadnicze, które obecnie istnieją jako wieś Zajęczniki położona na prawym brzegu Bugu.

Znaleziska archeologiczne w stanowiskach „Sowa” i „Kozarówka” wskazują, że mamy do czynienia z obiektami przystani rzecznej, które służyły rozładunkowi lub przeladunkowi towarów transportowanych z południowej Rusi we wczesnym Średniowieczu. Oznacza to, że miejsca te położone były bezpośrednio nad rzeką. Na przelomie X/XI wieku wspomniane osady straciły bezpośredni kontakt z rzeką, co spowodowane było zmianą nurtu meandrującego Bugu i przerzuceniem koryta w kierunku południowym o około 300 m. W efekcie przystanie zostały przeniesione na zachodnią stronę grodu.

Największy rozkwit demograficzny miasto przeżywało na przelomie XVI i XVII wieku. Wówczas liczba ludności wynosiła 2 tys. mieszkańców.

Drugi okres to *etap upadku*, trwający od XVII wieku do II wojny światowej. Zmiany zachodzące w charakterze krajobrazu kulturowego były efektem niestabilnej sytuacji polityczno-gospodarczej. Wpłynęła ona na zahamowanie rozwoju gospodarczego

Drohiczyzna. Dotychczas funkcjonujący jeden system organizmu miejskiego uległ wyraźnemu podziałowi na dwie części: południową Stronę Ruską i północną Stronę Laską, rozdzielone rzeką. Ostateczny kres rozwojowi gospodarczemu miasta położyły niepokoje polityczne związane z przetaczającymi się przez ten obszar działaniami wojennymi (potop szwedzki) i rozbiorami oraz znalezienie się miasta w położeniu granicznym (granica Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego). Spowodowało to znaczne zmniejszenie się liczby ludności, blisko o połowę. W okresie międzywojennym miasto przeżywało pewien rozwój demograficzny spowodowany napływem zrusyfikowanej ludności pochodzenia żydowskiego. Podczas drugiej wojny światowej doszło do istotnego spadku liczby ludności, szczególnie żydowskiej. Skurczeniu uległa również strefa organizacji miejskiej. Dawny Drohiczyzn stracił znaczenie jako ośrodek strategiczny, handlowy i gospodarczy. W związku z tym, miejscowa ludność pozbawiona zatrudnienia przy obsłudze handlu większą uwagę skupiła na działalności rolniczej. Krajobraz zmieniał się zatem na rzemieślniczo-rolniczy.

Etap współczesny obserwowany jest po II wojnie światowej. Zamyka on strefę wpływów Drohiczyzna do granic miasta. Położenie z dala od powstających głównych szlaków komunikacyjnych pozbawiło Drohiczyzn znaczenia. Pozostaje on lokalnym ośrodkiem usługowo-handlowym. Miasto liczy 2,5 tys. mieszkańców, czyli niewiele więcej niż w okresie rozkwitu w XVI/XVII wieku. W ostatnich latach miasteczko, ze względu na swoje malownicze położenie, zyskuje znaczenie jako niewielki ośrodek turystyczny. W krajobrazie typowo rolniczym zaznacza się harmonia elementów antropogenicznych (rozproszonych osad wiejskich) z elementami przyrodniczymi. Miejscowości te charakteryzują luźne powiązania gospodarczo-ekonomiczne. Przestrzenny rozkład użytkowania terenu nawiązuje do rozmieszczenia typologicznego gleb. W strukturze użytkowania obszaru dominują pola uprawne charakterystyczne dla wysoczyzny morenowej. W dnie doliny Bugu występują głównie użytki zielone i lasy (fot. 2).

ROLA RZEKI W JAKO DROGI TRANSPORTU I KOMUNIKACJI

Dolina rzeki jest osią morfologiczną i hydrograficzną mezoregionu Podlaski Przełom Bugu. W okresie Średniowiecza była ona również osią komunikacyjną regionu. Jednakże rzeka Bug była trudna do żeglugi, ze względu na swój reżim, bliższy warunkom klimatu kontynentalnego, co skutkowało (i skutkuje) dłuższym czasem zlodzenia rzeki, występowaniem zatorów lodowych, niskim poziomem wód w okresie letnim. Dlatego rzekę wykorzystywano głównie w okresie wiosennym. Używano nawet specjalnych galarów o małym zanurzeniu; były to tzw. galary bużne, charakterystyczne tylko dla tej rzeki (*O projekcie... 1863*).

Także cechy morfometryczne koryta Bugu, w tym duża jego krętość i stosunkowo mała głębokość nie sprzyjały intensywniejszej żegludze. Przeszkody w transporcie wodnym stanowiły liczne mielizny, wyspy i zatory z drzew naniesionych przez powódzie. Utrudnieniem były ponadto budowle małej retencji wodnej, służące młynarstwu i rybolówstwu (*Myśli... 1767*).

Trudna i niestabilna sytuacja polityczno-gospodarcza, poczynając od połowy XVII wieku przyczyniła się do spadku zainteresowania wykorzystaniem rzek, do celów spławności i żeglowności. Jednakże mimo trudnych warunków żegluga wzdłuż Bugu istniała nadal, ale zmniejszył się handel (Piasecka, 1997). Wymusiło to na mieszkańcach Drohiczyzna zmianę działalności gospodarczej z usługowo-handlowej na rolniczą.

Fot. 1. Widok na Górę Zamkową i Drohiczyn od strony południowej (fot. B. Hołub).
Photo 1. The view on Zamkowa Góra and Drohiczyn from South (photo by B. Hołub).

Fot. 2. Widok z Góry Zamkowej na Ruską Stronę (fot. B. Hołub).
Photo 2. The view from Zamkowa Góra on Ruska Strona (photo by B. Hołub).

PODSUMOWANIE

Powyższe rozważania łączą w sobie analizę wyników badań archeologicznych z charakterystyką i oceną warunków fizycznogeograficznych analizowanego obszaru. Trudno jest jednoznacznie stwierdzić, które czynniki: polityczno-gospodarcze czy geomorfologiczne miały decydujący wpływ na lokalizację grodu. Bezsprzecznie należy uznać, że uzupełniały się one wzajemnie, w rezultacie tworząc wyjątkowo sprzyjające warunki do założenia grodu.

1. Jako element stały należy traktować sytuację geomorfologiczną terenu, ponieważ rozpatrywany przedział czasu jest zbyt krótki, aby mogła ona ulec zasadniczym zmianom. Zmianie uległa jej rola w krajobrazie kulturowym okolic Drohiczyzna. W pierwszym etapie miała ona największe znaczenie, szczególnie przy lokalizacji i organizacji grodu, w drugim – rola ta znacznie zmalała a w trzecim została zupełnie zmarginalizowana.

2. Funkcje krajobrazu kulturowego bezpośrednich okolic Drohiczyzna zmieniały się w czasie: od rzemieślniczo-handlowych, poprzez rzemieślniczo-rolnicze do typowo rolniczych, jakie obserwujemy współcześnie.

3. Rzeka Bug stanowiąca główny szlak średniowiecznej komunikacji handlowej (Rybakov, 1948; Perhavko, 1983) nie pełniła funkcji naturalnej bariery, a była integralną częścią krajobrazu kulturowego. Przyczyniła się również do przeorganizowania sieci osadniczej, zmieniając na przełomie X/XI wieku bieg koryta.

Współcześnie Bug jest granicą naturalną wykorzystaną przez podział administracyjny kraju. Stanowi również barierę w komunikacji lokalnej ze względu na brak mostu.

LITERATURA:

- Burek K., 1980: Drohiczyn woj. Białostockie. Stanowisko XXII „Cerkiew”. Informator Archeologiczny. Badania 1979; 154-155.
- Burek K., 1981: Drohiczyn woj. Białostockie. Stanowisko XXII „Cerkiew”. Informator Archeologiczny. Badania 1980; 1-150.
- Fajer M., 2004: Morfologiczne i geologiczne uwarunkowania rozwoju doliny Liswarty w holocenie, UŚ-Wydział Nauk o Ziemi, Sosnowiec.
- Falkowski E., 1970: Historia i prognoza rozwoju układu koryta wybranych odcinków rzek nizinnych Polski [w:] Biuletyn Geologiczny, 12, Wydawnictwa UW, Warszawa.
- Head L., 2000: Cultural Landscapes and Environment Change. Arnold, London.
- Holub B., 2006: (niepublik.), Morfologia doliny Bugu w okolicach Drohiczyzna, INoZ UMCS, Lublin, praca magisterska, Archiwum Zakładu Geomorfologii.
- Kondracki J., 2000: Geografia regionalna Polski, PWN, Warszawa.
- Miśkiewicz M., 1981: Mazowsze wschodnie we wczesnym średniowieczu. Warszawa; 3-27.
- Musianowicz K., 1957: Wczesnośredniowieczny ośrodek handlowy w Drohiczyźnie, powiat Siemiatycze. Wiad. Archeolog., 24, 4, 285-299.
- Musianowicz K., 1966: Ślady osadnictwa z VI-VIII wieku w Drohiczyźnie, pow. Siemiatycze. Wiad. Archeolog., 32, 1-2; 31-53.
- Musianowicz K., 1969: Drohiczyn we wczesnym średniowieczu. Mat. Wczesnośredniowieczne, 6; 7-237.
- Myśli o sposobach dania bezpiecznego y wygodnego spławu rzekom Polskim y Litewskim podane Prześwietnym Kommissyom Skarbowym Koronney y W. Xięstwa Lit., 1767: W Drukarni Mitzlerowskiej, Warszawa.
- O projekcie usplawnienia rzeki Buga, 1863: Roczn. Gosp. Kraj., t. 53 IV kwartał, 161-198.
- Pawlata L., 1985: Drohiczyn woj. Białostockie. Stanowisko IX „Kozie Rowy”. Informator Archeologiczny. Badania 1984; 67.

- Pawlata L., 1988: Drohiczyn woj. Białostockie. Stanowisko IX „Kozie Rowy”. Informator Archeologiczny. Badania 1984; 67.
- Perhavko W. B., 1983: Opyt kompleksowo ispolzowania pisemnych i materialnych istocnikov dla rekonstrukcji istorii Pripiatsko-Bogskovo puti v IX-XIII vv. [w:] Problemy istoriczeskoj geografii Rossii, IV. Istocnikovedenije istoriczeskoj geografii. Mińsk; 10-27.
- Piasecka J. E., 1997. Splaw i żegluga do połowy XIX wieku na rzekach Polski przedrozbiorowej [w:] Rzeki. Kultura. Cywilizacja (red.): J. Kultuniak, Historia, t. 6, Katowice, 227-263.
- Richling A., 2006: Czy istnieją krajobrazy naturalne i kulturowe? [w:] Krajobraz kulturowy. Cechy-Walory-Ochrona (red.): W. Wołoszyn. Problemy ekologii krajobrazu t. XVIII, Lublin.
- Rybakov B., 1948: Targovlja i targovje puti [w:] Istorija kultury drevniej Rusi, 1 Moskwa-Leningrad; 315-369.
- Skrzyńska K., 2001: Najstarsze osadnictwo wczesnośredniowieczne Podlasia na przykładzie wybranych stanowisk [w:] Najstarsze dzieje Podlasia w świetle źródeł archeologicznych (red.): B. Bryńczak, P. Urbańczyk. Siedlce; 169-204.
- Skrzyńska-Jankowska K., 2004: Gród w Drohiczynie-centrum organizacji przestrzeni kulturowej wczesnośredniowiecznego pogranicza polsko-ruskiego [w:] Stan i zmiany środowiska geograficznego wybranych regionów wschodniej Polski, Zjazd PTG.
- Zaborski B., Wrzosek A., ok. 1938: Antropogeografia, Nakładem Trzaski, Everta i Michalskiego, Warszawa.
- Zinkiewicz W., Zinkiewicz A., 1975: Atlas klimatyczny woj. lubelskiego 1951-1960, Lubelskie Towarzystwo Naukowe, Lublin.

SUMMARY

GEOMORPHOLOGICAL ASPECTS OF CREATION AND FUNCTIONING OF CULTURAL LANDSCAPE OF BUG RIVER VALLEY IN THE VICINITY OF DROHICZYN

The localization of medieval Drohiczyn was mainly conditioned by the morphological factors which were used by the political decisions of early- medieval Russian country. Bug River was at that time the basic trail of trade communication (Rybakov 1984, Perhavko 1983) acting the function of integral element of the landscape. The strategic localization of the town (the Castle Hill) ensured an excellent visibility to the left border of the valley which had been created on the level of an extensive flood and meadow terraces. This is a place where the settlement adjoining a fortress (later called Ruska Strona) was developed. A straight course of the river (E-W) gave an opportunity to patrol it on a long tract. The northern background of the town contributed an *opened colonies* (Musianowicz 1966, Skrzyńska 2001) settled on the highest hills of moraine plateau with the south and east exposure mainly (Musianowicz 1966, 1969, Miśkiewicz 1981, Burek 1980, 1981, Pawlata 1985, 1988).

The functioning of the landscape of Drohiczyn surroundings is strongly connected with town development comprising three basic stages:

1. The medieval stage – a territorial extent of the town organization area was the biggest. Drohiczyn acted a strategic, trade, economic and administrative functions (Skrzyńska-Jankowska 2004). The landscape had a craft-trade character.

2. The stage of downfall – this period comprised a time since Swedish Flood till the 2nd World War. Drohiczyn was divided into two parts: southern (Strona Ruska) and northern (Strona Lacka) what had been a result of partition of the country. The town acted only the administrative function (the northern part). The landscape was transformed into craft-agricultural.
3. The present time- observed after the end of 2nd World War, closes the zone of town influence just to its borders. The town doesn't act any important function and the landscape represents a typical agricultural character with a harmony of anthropogenic and natural elements.

Summing up the structure and functioning of the Bug Valley landscape on the analyzing tract evolved during the last centuries. This evolution led to elimination of some landscape elements connected with town functioning – what means a simplification of the whole system. An unchangeable element is the morphological situation of terrain, but its importance in settlement history has been changing and at the present time it is completely marginal.

---

mgr Izabela Bierzowicz
Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej
Wydział Biologii i Nauk o Ziemi
Zakład Geografii Fizycznej i Paleogeografii
Al. Kraśnicka 2C,D, 20-718 Lublin
e-mail: i-z-a@wp.pl

mgr Beata Holub
Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej
Wydział Biologii i Nauk o Ziemi
Zakład Geografii Fizycznej i Paleogeografii
Al. Kraśnicka 2C,D, 20-718 Lublin
e-mail: beataholub@interia.pl